

NMS SKAITĻU TEORIJA #2: MODULĀRĀ ARITMĒTIKA

Skaitļu teorijā daudzi rezultāti ir iegūstami galīgās atlikumu kopās. Tie izmanto kombinatoriskas metodes, jo bezgalīgi daudzo skaitļu vietā šķiro gadījumus. Piemēram, aplūkojot atlikumus, dalot ar 2, iegūstam divus gadījumus – pāra skaitlis un nepāra skaitlis, kur rezultāta paritātei vairs nevajag zināt pašu skaitli, bet tikai atlikumu.

Šādas idejas iespējams vispārināt arī atlikumiem, dalot ar lielākiem skaitļiem. Skaitļu teorijas algoritmus, kas uz skaitļiem raugās "ar atlikumu brillēm" sauc par *modulāro aritmētiku*. Šajā nodaļā aplūkosim sekojošas tēmas:

- Kongruenču klases, modulārā aritmētika.
- Dalāmības pazīmes ar 3, 9, 2^k , 5^k kongruenču klašu atrašanai.
- Mazā Fermā teorēma. Periodiskas decimāldaļas.
- Eilera funkcija un Eilera teorēma.
- Cikliski procesi. Periodiskas atlikumu virknes.
- Periodi un priekšperiodi virknēs.

2.1 Ievaduzdevums

Uzdevums (Valsts4Posms-2012.P1): Ar $S(x)$ apzīmēsim skaitļa x ciparu summu. Aprēķināt $S(S(S(2012^{2012})))$.

Risinājuma plāns: Skaitlis 2012^{2012} ir ļoti liels; aprēķināt visus šos ciparus ir praktiski neiespējami. Toties skaitļa ciparu summa apmierina svarīgu invariantu (atlikums, dalot ar 9 saglabājas. Risinājuma pirmajā daļā meklēsim vienīgi skaitļu $S(S(S(2012^{2012})))$, $S(S(2012^{2012}))$, $S(2012^{2012})$ un 2012^{2012} atlikumu, dalot ar 9 (visiem tiem jābūt vienādiem). Risinājuma otrajā daļā noskaidrosim, kurš no skaitļiem ar atrasto atlikumu ir konkrēti $S(S(S(2012^{2012})))$ (novērtējot to ar nevienādībām).

Apgalvojums 1: Ja n ir naturāls skaitlis, tad tā ciparu summa $S(n)$ un pats skaitlis n dod vienādus atlikumus, dalot ar 9. (Šis apgalvojums pazīstams kā vispārināta dalāmības pazīme ar 9.)

Pierādījums: Skaitlis $n = \overline{c_1 c_2 \dots c_{k-1} c_k}$, kur c_i ir decimālcipari, ir pierakstāms kā polinoms, kur mainīgā vietā ir decimālsistēmas bāze $x = 10$:

$$n = c_1 \cdot 10^{k-1} + c_2 \cdot 10^{k-2} + \dots + c_{k-1} \cdot 10^1 + c_k \cdot 10^0.$$

Ja aprēķinām ciparu summu $S(n) = c_1 + c_2 + \dots + c_{k-1} + c_k$, tad tā atšķiras no n ar to, ka saskaitāmo $c_i \cdot 10^{k-i}$ vietā ir saskaitāmie c_i . Piemēram, ja ceturtais cipars no skaitļa beigām jeb *tūkstošu cipars* ir $c_{k-3} = 7$, tad vērtības $7 \cdot 1000$ vietā pieskaitām vērtību 7.

Starpība abām vērtībām ir $c_i \cdot 10^{k-i} - c_i = c_i \cdot \overline{99 \dots 99}$, kur cipars c_i ir pareizināts ar skaitli kas sastāv no daudziem deviņniekiem. Šis skaitlis, acīmredzot dalās ar 9. Tāpēc atlikums, dalot ar 9 nemainās, ja skaitli n aizstāj ar $S(n)$ jeb katru ciparu c_i piesummē vienkārši, nevis reizina ar 10 pakāpi $c_i \cdot 10^{k-i}$. \square

Apgalvojums 2: Pamatosis, ka 2012^{2012} dod atlikumu 7, dalot ar 9.

Pierādījums: Aplūkojot pakāpju a^b atlikumus, dalot ar 9, ievērojam, ka tie atkarīgi vienīgi no a atlikuma, dalot ar 9, jo reizinot (un kāpinot) skaitļus ar vienādiem atlikumiem, arī rezultāti dos vienādus atlikumus. Tātad a^b atlikumi dalīšanā ar 9 atkārtojas ar ciklu 9, ja pakāpes bāze a aug. Izsakām $(2012)^{2012} = (223 \cdot 9 + 5)^{2012}$. Tātad jāmeklē atlikums, dalot 5^{2012} ar 9.

Otrs novērojums – pakāpju a^b atlikumi, dalot ar 9, cikliski atkārtojas ik pēc 6, ja kāpinātājs b aug.

n	5^n	Atlikums, dalot ar 9
5^0	1	1
5^1	5	5
5^2	25	7
5^3	125	8
5^4	625	4
5^5	3125	2
5^6	15625	1

Vēl lielākām pakāpēm atlikumi, dalot ar 9 labajā kolonnā sāk atkārtoties: 5^7 dod tādu pašu atlikumu kā 5^1 , 5^8 dod tādu pašu atlikumu kā 5^2 , utt. Arī šīs tabulas aizpildīšanai var godīgi nekāpināt. Ja, teiksim, $5^2 = 25$ dod atlikumu 7, dalot ar 9, tad nākamā atlikuma iegūšanai pietiek ar 5 pareizināt nevis visu 25, bet gan tikai šo atlikumu 7 – rezultāts jeb atlikums skaitlim 35 būs tas pats, kas atlikums skaitlim 125.

Tā kā 5^6 dod atlikumu 1, dalot ar 9, tad arī $(5^6)^{335} = 5^{2010}$ dod atlikumu 1.

Visbeidzot, $5^{2012} = 5^{2010} \cdot 5^2 = 1 \cdot 25$, kas dod atlikumu 7, dalot ar 9. \square

Secinājums: Arī skaitlis $S(S(S(2012^{2012})))$ dod atlikumu 7, dalot ar 9. \square . (Apvienojam Apgalvojumu 1 un Apgalvojumu 2.)

Apgalvojums 3: $S(S(S(2012^{2012}))) = 7$.

Pierādījums: Mums jāpārbauda, vai $S(S(S(2012^{2012})))$ nevar būt vienāds ar kādu citu skaitli, kas arī dod atlikumu 7, dalot ar 9. Mazākais šāds skaitlis ir $7 + 9 = 16$. Pamatosis nevienādības:

- (1) $S(S(S(2012^{2012}))) < 16$,
- (2) $S(S(2012^{2012})) < 79$,
- (3) $S(2012^{2012}) < 799999999$.

Skaitlis 79 ir mazākais, kurš dod atlikumu 7 dalot ar 9, bet kura ciparu summa ir 16. Skaitlis 799999999 ir mazākais, kurš dod atlikumu 7 dalot ar 9, bet kura ciparu summa ir 79. Tāpēc $(3) \rightarrow (2) \rightarrow (1)$.

Pierādīsim pašu pēdējo no minētajām nevienādībām, novērtējot pašu skaitli 2012^{2012} .

$$2012^{2012} < 2100^{2100} = ((2.1)^3)^{700} \cdot (1000)^{2100} = (9.261)^{700} \cdot (1000)^{2100} < 10^{700} \cdot 10^{6300} = 10^{7000}.$$

Iegūstam, ka skaitļa 2012^{2012} decimālpierakstā ir ne vairāk kā 7000 cipari. Pat ja tie visi būtu deviņnieki, tad to summa nepārsniedz 63000, kas ir mazāk nekā 799999999. Tātad nevienādība (3) ir pierādīta (un tātad arī nevienādības (2) un (1)). \square

Var pārbaudīt iegūto rezultātu (skaitli 7) ar aprēķinu valodā Python:

```
def S(num):
    return sum(int(digit) for digit in str(num))

S(S(S(2012**2012)))
```

2.2 Kongruenču klases

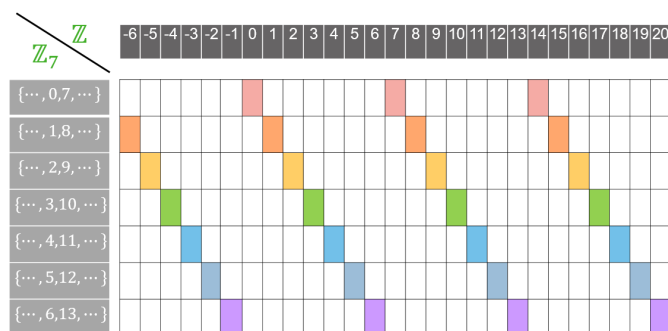
Viena mēneša ietvaros var ievērot, ka datumi 1, 8, 15, 22, 29 nonāk tanī pašā nedēļas dienā – tādā ziņā tie ir ekvivalenti. Tāpat arī datumi 2, 9, 16, 23, 30 visi nonāk (citā) nedēļas dienā utml. Vispārīgāk – visus veselos skaitļus (arī tos, kuri nevar būt kalendāra datumi) var sadalīt 7 ekvivalences klasēs.

Apgalvojums: Dots naturāls skaitlis m . Tad katru veselu skaitli n var vienā vienīgā veidā izteikt $n = qm + r$, kur $q \in \mathbb{Z}$, bet $r \in \{0, \dots, m-1\}$. Šajā izteiksmē q ir (veselo skaitļu dalīšanas) dalījums, bet $r \in \{0, 1, \dots, m-1\}$ ir atlikums.

Definīcija: Ja divi veseli skaitļi $n_1, n_2 \in \mathbb{Z}$ dod vienādus atlikumus, dalot ar m , tad saucsim tos par *kongruentiem* pēc m moduļa. Pieraksts: $n_1 \equiv n_2 \pmod{m}$.

Piemērs: Kongruence pēc moduļa 7 sadala visus veselos skaitļus $n = 7$ klasēs. Katrā klasē ietilpst skaitļi, kas dod vienādus atlikumus pēc moduļa 7. Katru šādu klasi var aprakstīt šādi:

$$\{qk + r \mid q \in \mathbb{Z}, r \in \{0, 1, \dots, 6\}\}.$$

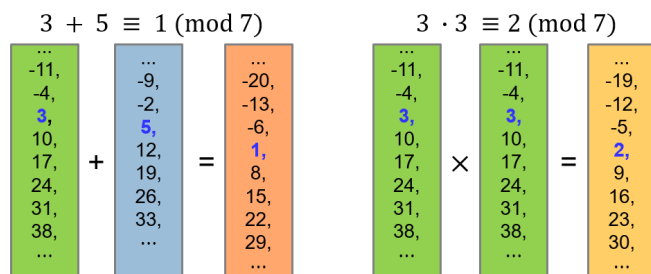
Definīcija: Dots vesels skaitlis $m > 1$. Ar \mathbb{Z}_m apzīmēsim skaitļu kopu ar m elementiem $\mathbb{Z}_m = \{0, 1, 2, \dots, m-1\}$, kurā var veikt saskaitīšanas, atņemšanas, reizināšanas un kāpināšanas darbības, kuru rezultāti ir atlikumi, dalot ar m .

Piemērs: $a + b$ šajā kopā dod rezultātu c , ja $c = (a + b) \pmod{m}$, kas ir atlikums, dalot $(a + b)$ ar m .

Apgalvojums: Veicot aritmētiskas darbības kopā \mathbb{Z}_m , skaitļu $a, b \in \mathbb{Z}_m$ vietā var izvēlēties jebkurus veselus skaitļus a' un b' , kuri dod atlikumus attiecīgi a un b , dalot ar m .

Šis apgalvojums ir spēkā, jo saskaitīšanas, atņemšanas un reizināšanas darbību atlikumu, dalot ar m , nosaka vienīgi operandu atlikumi, dalot ar m . Šajā zīmējumā parādīts, kā var saskaitīt un sareizināt kopā \mathbb{Z}_7 . Saskaitāmo un reizinātāju 3 un 5 vietā var izvēlēties jebkuru pārstāvi no attiecīgās kongruenču klases.

Citiem vārdiem, modulārā aritmētika kongruences klašu kopā \mathbb{Z}_7 izkrāso visus skaitļus 7 krāsās. Un balstās uz faktu, ka saskaitot divus skaitļus ar noteiktu krāsu, rezultāta krāsa arī būs viennozīmīgi noteikta.

	0	1	2	3	4	5	6
0	0	1	2	3	4	5	6
1	1	2	3	4	5	6	0
2	2	3	4	5	6	0	1
3	3	4	5	6	0	1	2
4	4	5	6	0	1	2	3
5	5	6	0	1	2	3	4
6	6	0	1	2	3	4	5

	0	1	2	3	4	5	6
0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5	6
2	0	2	4	6	1	3	5
3	0	3	6	2	5	1	4
4	0	4	1	5	2	6	3
5	0	5	3	1	6	4	2
6	0	6	5	4	3	2	1

Fig. 1: Saskaitīšanas un reizināšanas tabulas 7 kongruenču klasēm no \mathbb{Z}_7 .

2.2.1 Paritāte

Apakšgadījums kongruencēm pēc moduļa ir *paritāte*, kas visus veselos skaitļus iedala pāra skaitļos ($\equiv 0 \pmod{2}$) un nepāra skaitļos ($\equiv 1 \pmod{2}$).

$p + p = p$	$p * p = p$
$p + n = n$	$p * n = p$
$n + p = n$	$n * p = p$
$n + n = p$	$n * n = n$

Šajos apzīmējumos $p = [0]_2$ and $n = [1]_2$ ir abas ekvivalences klases pēc 2 moduļa.

2.2.2 Lietojums mūzikas teorijā

Modulāro aritmētiku var viegli iztēloties kā aritmētiku uz pulksteņa ciparnīcas. Piemēram, $14 \equiv 2 \pmod{12}$ (pulksten 2:00 un 14:00 uz ciparnīcas izskatās vienādi). Savukārt, pieskaitot 9 pie 22 (pēc 12 moduļa) iegūstam 7, jo $22 + 9 \equiv 7 \pmod{12}$. Ja kopš laika momenta 22:00 paiet 9 stundas, tad parasti saka, ka pulkstenis ir 7:00, nevis 31:00. Kaut arī 31:00 pauž to pašu informāciju.

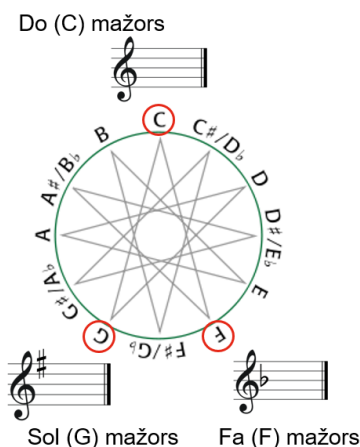

Fig. 2: "Kvintu aplis" zvaigznītes formā savieno "radniecīgus" nošu augstumus.

Līdzīgi "pulksteņa ciparnīcas aritmētikai" ir arī riņķošana pa nošu augstumiem, pārejot no vienas tonkārtas uz citu. Zīmējumā dots mūzikas teorijā pazīstamais *kvintu aplis*. Apļa augšā atrodas skaņa DO (jeb C), kuras mažora gammā nav nevienas alterācijas zīmes (diēza vai bemola). Pārlecot par kvintu (jeb 7 pustoņiem) uz priekšu, nonākam pie SOL (jeb G), kuras mažora gammā ir viens diēzs. Pēc sešiem pārlēcieniem par kvintu būsīm nonākuši līdz FA diēzam

Visos šajos piemēros pakāpes var pārveidot, izmantojot kāpināšanas identitātes, izrēķināt dažas apakšizteiksmes, aizstāt lielākus skaitļus ar kongruentiem, bet mazākiem skaitļiem.

Augstāk aprakstītās metodes noder, risinot nelielus piemērus uz papīra. Tomēr izrādās, ka arī visai lieliem skaitļiem kāpināšanu pēc moduļa var veikt efektīvi uz datora – un nepieciešamais darbību skaits ir nesalīdzināmi mazāks par to, kas būtu aprēķinot pašu pakāpi (nevis tās atlikumu) un arī nesalīdzināmi mazāks par to, kāds būtu, ja ar “godīgu ciklu” veiktu kāpināšanu – pat ar modulāro aritmētiku.

Piemērs 6: Aprēķināt $51188956640349341003^{48037453520941872361}$ pēc moduļa 15522299127691416427.

```
>>> a = 51188956640349341003
>>> k = 48037453520941872361
>>> m = 15522299127691416427
>>> pow(a, k, m)
1288083363532019064
>>> bin(k)
'0b10100110101010011101010001011101101100110000100111111010011101001'
```

Rezultātu 1288083363532019064 Python programma izrēķina acumirkļi – tur nenotiek reizināšana $k = 48037453520941872361$ reizes (pat pēc m moduļa). Tai vietā kāpinātāju k pieraksta bināri - izsaka kā divnieka pakāpju summu; pēc tam skaitli a atkārtoti kāpina kvadrātā, iegūstot $a^0, a^1, a^2, a^4, a^8, a^{16}, \dots$. Un pēc tam sareizina tās pakāpes, kuras nepieciešamas, lai saliktu skaitli k .

Ja, piemēram, k binārajā pierakstā ir 66 cipari (un 35 no tiem ir vieninieki), tad šādi kāpināšanai $a^k \pmod m$ vajag veikt tikai $66 - 1 + 35 = 100$ reizināšanas pēc moduļa m . Ievērosim, ka 100 reizināšanas darbības (pēc m moduļa) ir liels uzlabojums, salīdzinot ar $\approx 48 \cdot 10^{18}$ jeb 48 kvintiljoniem reizināšanas darbību, kas prasītu ievērojamu laiku arī uz ļoti ātra datora.

2.3.2 Atņemšana kongruenču klasēs

Katram elementam no \mathbb{Z}_m eksistē pretējais (saskaitot elementu ar tam pretējo, iegūstam 0).

$$\begin{aligned} -1 &\equiv 6 \pmod{7} \\ -2 &\equiv 5 \pmod{7} \\ -3 &\equiv 4 \pmod{7} \\ -4 &\equiv 3 \pmod{7} \\ -5 &\equiv 2 \pmod{7} \\ -6 &\equiv 1 \pmod{7} \end{aligned}$$

Pretējā elementa eksistēšana nozīmē, ka kongruencei var abām pusēm pieskaitīt un atņemt tādu pašu kongruences klasi:

$$\text{Ja } x + a \equiv y + a \pmod{m}, \text{ tad } x \equiv y \pmod{m}.$$

No abām kongruences pusēm var atņemt to pašu skaitli, noīsinot abus saskaitāmos. Jebkuram naturālam modulim $m \in \mathbb{N}$ var šādi īsināt.

	0	1	2	3	4	5	6
0	0	1	2	3	4	5	6
1	1	2	3	4	5	6	0
2	2	3	4	5	6	0	1
3	3	4	5	6	0	1	2
4	4	5	6	0	1	2	3
5	5	6	0	1	2	3	4
6	6	0	1	2	3	4	5

Saskaitīšanas tabula rāda, ka ikvienā rindīnā parādās visas iespējamās vērtības (tāpēc jebkura skaitļa pieskaitīšana pēc moduļa m ir injektīva darbība – tā saglabā informāciju un tāad var atņemt to pašu konstanti no abām pusēm).

2.3.3 Dalīšana kongruenču klasēs

Vai no $ka \equiv kb \pmod{m}$ seko, ka $a \equiv b \pmod{m}$? Atbilde atkarīga no tā, vai reizināšana ar k ir injektīva (t.i. “nesalīpina” divus skaitļus) vai nē. Tikai injektīvām funkcijām eksistē inversās. Reizināšanas tabulai pēc pirmskaitļa moduļa reizināšana ir injektīva (reizināšanai eksistē inversā darbība). Vienīgais izņēmums ir reizināšana ar kongruenču klasi 0.

Savukārt reizināšanas tabula pēc salikta skaitļa satur tādas kongruenču klases (tostarp atšķirīgas no 0)), kuras reizinot var iegūt atkārtotas vērtības. Reizināšanas tabula $\pmod{6}$ ar izvītrotiem n , kam $\gcd(n, 6) > 1$.

	0	1	2	3	4	5
0	0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4	5
2	0	2	4	0	2	4
3	0	3	0	3	0	3
4	0	4	2	0	4	2
5	0	5	4	3	2	1

Piemēram kongruenču klasēm (pēc moduļa 6) ir dažas klases (2, 3, 4), kuras atšķiras no 0, bet reizināšanas tabula satur atkārtotas rindas.

$$2 \cdot 3 \equiv 6 \equiv 0 \pmod{6}$$

Arī pēdējie cipari (atlikumi pēc 10) neveido injektīvu reizināšanas darbību. Piemēram, nevar viennozīmīgi atrisināt šādu kongruenču vienādojumu:

$$4x \equiv 2 \pmod{10}.$$

Eksistē divas saknes $x \equiv 3 \pmod{10}$ un $x \equiv 8 \pmod{10}$.

2.4 Mazā Fermā teorēma

Teorēma: Ja p ir pirmskaitlis, tad katram a , kurš nedalās ar p ir spēkā sakarība:

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

Pierādījums: Aplūkojam visus skaitļus $\{1, 2, \dots, p-1\}$. Piereizinām tos visus ar a . Iegūsim $\{1 \cdot a, 2 \cdot a, \dots, (p-1) \cdot a\}$.

Nav iespējams, ka diviem dažādiem $i, j \in \{1, 2, \dots, p-1\}$ izpildās $i \cdot a \equiv j \cdot a \pmod{p}$. Citādi sanāktu, ka reizinājums $a(i-j)$ dalās ar p , kur a nedalās ar p un arī $(i-j) < p$. Tātad p nebūtu pirmskaitlis – pretruna.

Tādēļ kopa $\{1 \cdot a, 2 \cdot a, \dots, (p-1) \cdot a\}$ satur visas tās pašas kongruenču klases, ko $\{1, 2, \dots, p-1\}$ (tikai, iespējams, citā secībā). Sareizinot visas šīs kongruenču klases, iegūsim

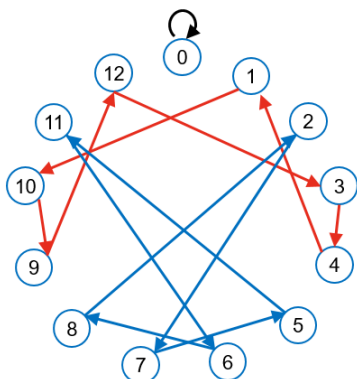
$$(p-1)!a^{p-1} \equiv (p-1)! \pmod{p}$$

Saīsinām abas kongruences puses ar faktoriālu (kurš nav kongruents ar 0, jo nevar dalīties ar p) un iegūstam teorēmas apgalvojumu:

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}$$

Sekas: Jebkuram pirmskaitlim $p > 5$, skaitlis, kura decimālpieraksts sastāv no $p-1$ deviņņiekiem dalās ar p .

Piemērs: Aprēķinām $1/13$, dalot stabiņā.

$$\begin{array}{r}
 1:13=0.076923\dots \\
 \begin{array}{r}
 10 \\
 00 \\
 100 \\
 \underline{91} \\
 90 \\
 78 \\
 \underline{120} \\
 117 \\
 \underline{30} \\
 26 \\
 \underline{40} \\
 39 \\
 \underline{10}
 \end{array}
 \end{array}$$

Aplūkojot šo dalīšanas algoritmu kā veselu skaitļu aritmētikas problēmu, rēķinām virkni ar atlikumiem:

$$x_n = \begin{cases} 1, & \text{if } n = 0, \\ (10 \cdot x_{n-1}) \bmod 13, & \text{if } n > 0. \end{cases}$$

Pirmie šīs virknes locekļi:

$$1, 10, 9, 12, 3, 4, 1, \dots$$

Tā kā ikviens no šīs virknes locekļiem viennozīmīgi atkarīgs no iepriekšējā (un iespējamo atlikumu ir tikai 12, jo dalīšanas rezultātā nevar rasties atlikums 0, bet var rasties citi atlikumi $\{1, \dots, 12\}$).

Redzot, ka šīs virknes periods ir tieši seši locekļi, iegūstam, ka $x_{n+6} \equiv (10^6 \cdot x_n) \pmod{13}$. No šejienes iegūstam, ka $10^6 \equiv 1 \pmod{13}$.

Lai no periodiskas decimāldaļas atgrieztos pie racionālas daļas, aplūkojam sekojošu piemēru (kas ļaus konstruēt jebkuru periodisku daļskaitli ar periodu 6):

$$1 : 999999 = 0.000001000001000001000001\dots = 0.(000001)$$

Par šo vienādību pārlicinās vai nu dalot stabiņā, vai arī summējot bezgalīgi dilstošu ģeometrisku progresiju, izmantojot formulu $b_1/(1-q)$, kur b_1 ir progresijas pirmais loceklis, bet q ir tās kvocients.

$$\begin{aligned}
 0.(000001) &= \frac{1}{10^6} + \frac{1}{10^{12}} + \frac{1}{10^{18}} + \frac{1}{10^{24}} + \dots \\
 S &= \frac{b_1}{1-q} = \frac{\frac{1}{10^6}}{1 - \frac{1}{10^6}} = \frac{1}{10^6 - 1} = \frac{1}{999999}
 \end{aligned}$$

Aplūkosim kādu citu periodisku daļskaitli ar periodu 6:

$$0.076923076923076923076923\dots = 76923 \cdot 0.000001000001000001\dots = \frac{76923}{999999}$$

Pēc noīsināšanās iegūstam, ka

$$\frac{76923}{999999} = \frac{1}{13}.$$

Apgalvojums (Pazīme, ka n/p periodā ir k cipari): Dots pirmskaitlis p un n nedalās ar p . Skaitlis n/p ir periodiska daļa ar periodu k tad un tikai tad, ja k ir mazākais naturālais skaitlis, kam $10^k - 1$ dalās ar p .

2.4.2 Jautājumi par Mazo Fermā teorēmu

1.jautājums: Pārveidot sekojošu periodisku decimāldaļskaitli par racionālu daļu: $0.(20221115)$.

2.jautājums: Uzrakstīt tādu $1/p$ (p ir pirmskaitlis), kura decimālpierakstā ir periods tieši no 4 cipariem.

3.jautājums: Kāds ir mazākais naturālu skaitļu kopas izmērs, lai no šīs kopas noteikti varētu izvēlēties tādus a, b kuru piekto pakāpi starpība $a^5 - b^5$ dalītos ar 11?

2.5 Pretrunas moduļa metode

Pretrunas moduļa metode parāda, ka vienādojumam nav atrisinājumu veselos skaitļos (jo vienādojuma kreisā puse ir kongruenta ar citiem atlikumiem nekā labā puse, tātad tās nevar būt vienādas). Lietojot pretrunas moduli, svarīgi ievērot šādas vadlīnijas:

- Izvēlamies tikai pirmskaitļus vai to pakāpes.
- Ja vesela izteiksme satur mainīgos arī kāpinātājos, tad var iznākt, ka pretruna parādās tikai moduļiem m , kas satur dažādus pirmreizinātājus. Tomēr šo pretrunu var iegūt arī aplūkojot tikai pirmskaitļa pakāpes.
- Sākam ar maziem moduļiem $2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, \dots$
- Izvēlamies moduļus, kas ir vienādojuma koeficientu dalītāji, samazinot vienādojuma locekļu skaitu.
- Vienādojumos, kuros figurē skaitļu k -tās pakāpes, aplūkojam moduļus k^2 un visus pirmskaitļus, kas izsakāmi formā $mk + 1$.

Piemēri: Pierādīt, ka sekojošiem vienādojumiem nav atrisinājumu veselos skaitļos:

(A) $y^2 - 5x^2 = 6$,

(B) $15x^2 - 7y^2 = 9$,

(C) $x^2 - 2y^2 + 8z = 9$,

(D) $x^3 + y^3 + z^3 = 1969^2$.

2.6 Eilera teorēma

Ja n nav pirmskaitlis, tad arī iespējama Mazajai Fermā teorēmai līdzīga analīze, ko drīz aplūkosim. Vispirms definējam jaunu funkciju.

Definīcija: Funkciju $\varphi(n)$ no naturāliem skaitļiem uz naturālām vērtībām saucam par *Eilera funkciju*, ja tā saskaita, cik ir tādu naturālu skaitļu j intervālā $[1; n]$, kas ir savstarpēji pirmskaitļi ar n .

Ja zināms skaitļa sadalījums pirmreizinātājos, Eilera funkcijas aprēķināšana ir vienkārša.

Apgalvojums: Ja $n = p_1^{k_1} p_2^{k_2} \dots p_m^{k_m}$ ir skaitļa n sadalījums pirmskaitļa pakāpiju reizinājumā (sadalījums pirmreizinātājos), tad Eilera funkcija:

$$\varphi(n) = n \left(1 - \frac{1}{p_1}\right) \left(1 - \frac{1}{p_2}\right) \dots \left(1 - \frac{1}{p_m}\right).$$

Šo apgalvojumu pamatosim nodaļā *Multiplikatīvās funkcijas*. Pagaidām pieņemsim bez pierādījuma šo formulu, kas $\varphi(n)$ atrod, izmantojot n pirmreizinātājus.

Apgalvojums: Par Eilera funkciju ir spēkā šādi apgalvojumi:

- Ja p ir pirmskaitlis, tad $\varphi(p) = p - 1$.

- Ja p^k ir pirmskaitļa pakāpe, tad $\varphi(p^k) = p^k - p^{k-1}$.

Piemērs: Ja $m = 70 = 2 \cdot 5 \cdot 7$, tad $\varphi(70) = 70 \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{4}{5} \cdot \frac{6}{7} = 24$.

Piemērs: Ja $m = 144 = 2^4 \cdot 3^2$. Iegūstam, ka $\varphi(144) = 144 \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{3} = 48$.

Piemērs: Ja $m = 2022 = 2^1 \cdot 3^1 \cdot 337^1$. Iegūstam, ka $\varphi(2022) = 2022 \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{336}{337} = (2-1)(3-1)(337-1) = 672$.

Teorēma: Ja a un n ir savstarpēji pirmskaitļi, tad

$$a^{\varphi(n)} \equiv 1 \pmod{n}.$$

Pierādījums: Līdzīgi kā Mazajai Fermā teorēmai – izraksta visas kongruenču klases:

$$S = \{b_1, \dots, b_{\varphi(n)}\}, \text{ kam } \gcd(b_i, n) = 1.$$

Pēc tam reizina tās visas ar kongruenču klasi a . Pārliecinās, ka šī reizināšana ir injektīva, tātad tas ir kopas S bijektīvs attēlojums pašai par sevi. Sareizinot visas kongruenču klases abās vienādībās, iegūsim

$$\prod_{i=1}^{\varphi(n)} b_i \equiv \prod_{i=1}^{\varphi(n)} (a \cdot b_i) \pmod{n}.$$

Pēc noīsināšanas ar visu kongruenču klašu reizinājumu, iegūstam Eilera teorēmas identitāti. \square

Piemērs. $\varphi(10) = 4$, tādēļ katram no skaitļiem 1, 3, 7, 9 ir spēkā sakarība $a^4 \equiv 1 \pmod{10}$. Teiksim, skaitļa 3 pakāpes ir 1, 3, 9, 27, 81, ... Iegūstam, ka 3^4 beidzas ar to pašu ciparu, ar ko $3^0 = 1$.

Protams, cikls var iestāties arī ātrāk. Piemēram, kāpinot skaitļus, kuri beidzas ar ciparu 1, periods (pēdējā cipara atkārtotāšanās) vienāds ar 1. Bet tas nemaina faktu, ka $a^4 \equiv 1 \pmod{10}$. Pēdējā cipara periods var būt 1, 2 vai 4 (jo Eilera teorēma neapgalvo, ka $\varphi(n)$ būs **mazākais** kāpinātājs k , kuram a^k ir kontruent ar 1. Toties Eilera teorēma apgalvo, ka mazākajam periodam ir jābūt $\varphi(n)$ dalītājam.

Piemērs: Zināms, ka $\varphi(100) = \varphi(25) \cdot \varphi(4) = (25-5)(4-2) = 40$. Iedomāsimies, ka a ir skaitlis, kas nedalās ne ar 2, ne ar 5, turklāt k ir mazākais naturālais skaitlis, kuram a^k beidzas ar cipariem "01". Kāda noteikti nevar būt k vērtība?

Atbilžu varianti: (A) 5, (B) 10, (C) 15, (D) 20.

2.7 Dalāmības pazīmes

2.7.1 Kas ir pazīmes?

Matemātikā, medicīnā un citās jomās par *pazīmēm* sauc nosacījumus, kas ir nepieciešami un pietiekami kādam apgalvojumam (*necessary and sufficient conditions*). Tās atšķiramas no *īpašībām* (*necessary conditions*), kas ir nepieciešamas, bet var nebūt pietiekamas.

Taisnleņķa trijstūra īpašība:

Visos taisnleņķa trijstūros

izpildās trijstūra nevienādība:

$$a + b < c$$

(kā arī $a + c < b$ un $b + c < a$).

\Rightarrow

Taisnleņķa trijstūra pazīme:

Trijstūris ar malām a, b, c ir

taisnleņķa tad un tikai tad, ja

$$a^2 + b^2 = c^2.$$

\Leftrightarrow

Pazīmes darbojas abos virzienos, tādēļ tās viegli lietot, lai "pārtulkotu" kādu apgalvojumu citā formā. Geometrijā sakarības starp malām vai leņķiem var norādīt uz kādas figūras speciālu īpašību. Arī skaitļu teorijā šāda tulkošana ir noderīga.

Aprakstošs/kvalitatīvs apgalvojums	Ekvivalents/kvantitatīvs apgalvojums
Skaitlis n ir pāra skaitlis	Var izteikt $n = 2k$
Skaitlis n ir nepāra skaitlis	Var izteikt $n = 2k + 1$
Skaitlis n nedalās ar 3	$n \not\equiv \pm 1 \pmod{3}$
n pieraksts beidzas ar 37	$n \equiv 37 \pmod{100}$
n pieraksts ir $abcabc$	$n = 1001 \cdot abc$
a un b nav savstarpēji pirmskaitļi	$\text{LKD}(a, b) > 1$
Skaitlis n ir pilns kvadrāts	Var izteikt $n = k^2$
Skaitlis x ir racionāls	$x = \frac{p}{q}$
Skaitlis x ir galīga decimāldaļa	$x = \frac{p}{2^m \cdot 5^n}$
Skaitlis n dalās ar 9	n ciparu summa dalās ar 9

2.7.2 Dalāmības pazīmes ar 2 un 5 pakāpēm

Dalāmības pazīme (divisibility rule) ir kāds paņēmiens, kas ļauj noskaidrot skaitļa n dalāmību ar kādu nelielu skaitli m . Parasti dalāmības pazīme dod atbildi par dalāmību ātrāk nekā pilnvērtīga n dalīšana ar m , piemēram, stabiņā.

Aplūkosim tās dalāmības pazīmes, kuras pārveido n par kādu daudz mazāku skaitli $f(n)$, kas dod tādu pašu atlikumu, dalot ar m kā sākotnējais skaitlis n . Tādēļ dalāmības pazīmes ne tikai paātrina aprēķinus, bet ļauj labāk saprast skaitļa decimālpierakstu.

Teorēma (dalāmība ar 2 pakāpēm): Jebkuram naturālam skaitlim n ir spēkā sekojoši apgalvojumi:

- n dalās ar 2 tad un tikai tad, ja n pēdējais cipars dalās ar 2.
- n dalās ar 4 tad un tikai tad, ja n pēdējie divi cipari (kā skaitlis) dalās ar 4 (n beidzas ar 00, 04, 08, 12, ..., 96).
- n dalās ar 8 tad un tikai tad, ja n pēdējie trīs cipari (kā skaitlis) dalās ar 8 (n beidzas ar 000, 008, 016, ..., 992).

Teorēma (dalāmība ar 5 pakāpēm): Jebkuram naturālam skaitlim n ir spēkā sekojoši apgalvojumi:

- Skaitlis dalās ar 5 tad un tikai tad, ja tā pēdējais cipars dalās ar 5 (beidzas ar ciparu 0 vai 5).
- Skaitlis dalās ar 25 tad un tikai tad, ja tā pēdējo divu ciparu veidots skaitlis dalās ar 25 (beidzas ar 00, 25, 50, 75).
- Skaitlis dalās ar 125 tad un tikai tad, ja tā pēdējo trīs ciparu veidots skaitlis dalās ar 125 (beidzas ar 000, 125, 250, 375, 500, 625, 750, 875).

Visas šīs dalāmības pazīmes var vispārināt arī tiem gadījumiem, ja skaitlis n nedalās ar pārbaudāmo skaitli. Piemēram, var iegūt šādu apgalvojumu:

Sekas: Jebkuram naturālam skaitlim n ir spēkā sekojošs apgalvojums: n dod tādu pašu atlikumu dalot ar 4 (vai ar 25) kādu dod tā pēdējie divi cipari. Citiem vārdiem, ja $n = \overline{d_k d_{k-1} \dots d_1 d_0}$, kur d_i ir skaitļa n decimālpieraksta cipari, tad

$$\begin{aligned} n &\equiv \overline{d_1 d_0} \pmod{4} \\ n &\equiv \overline{d_1 d_0} \pmod{25} \end{aligned}$$

Iemesls, kādēļ drīkst atņemt visus pārējos ciparus ir tas, ka pilni simti (arī tūkstoši, desmit tūkstoši utt.) dalās ar 4 un ar 25 bez atlikuma. Tie neizmaina n kongruences klasi.

Minētos rezultātus var vispārināt arī dažiem citiem skaitļiem (piemēram, atrodot dalāmības pazīmi ar 10, 20, 40, 50 utt.).

Tabulā redzamas visas iespējamās kombinācijas ar skaitli 2 un 5 pakāpēm un to reizinājumiem. Izceltajās tabulas šūnās ierakstīti skaitļi (16, 80, 400, 2000, 10000, 5000, 2500, 1250, 625), kuru dalāmības noskaidrošanai pietiek aplūkot skaitļa n pēdējos 4 ciparus. Visus desmitstokstošu (un vēl vecākus) ciparus var atņemt, jo 10000 dalās ar visiem nosauktajiem skaitļiem.

1	2	4	8	16	32
5	10	20	40	80	160
25	50	100	200	400	800
125	250	500	1000	2000	4000
625	1250	2500	5000	10000	20000
3125	6250	12500	25000	50000	100000

Runājot par dalāmības pazīmēm, skaitli $k = 2^m 5^n$ ieņem īpašu vietu. Katram no tiem eksistē mazākā desmitnieka pakāpe, kas dalās ar k . Dalāmības pazīme var atņemt ciparus, kuru pozīcija (vieta decimālpierakstā no labās puses) ir lielāka par $\max(m, n)$.

2.7.3 Dalāmības pazīmes ar 3, 9

Teorēma: Ar $S(n)$ apzīmējam skaitļa n ciparu summu. Tad $S(n) \equiv n \pmod{9}$.

Pierādījums: Sākotnējais skaitlis ir

$$n = \overline{d_k d_{k-1} d_{k-2} \dots d_2 d_1 d_0} = d_k \cdot 10^k + d_{k-1} \cdot 10^{k-1} + \dots + d_1 \cdot 10 + d_0$$

Šeit d_i apzīmē ciparus. Ja šo skaitli aizstāj ar $S(n) = d_k + d_{k-1} + \dots + d_1 + d_0$, tad reizinātājs pie jebkura cipara d_j bija 10^j , bet kļuva 1. No viena decimālpieraksta ir samazinājums par šādu lielumu:

$$(10^j d_j - d_j) = \underbrace{9999 \dots 9999}_j \text{ deviņinieki}$$

Skaitlim samazinoties par $(10^j - 1)d_j$, atlikums, dalot ar 9, nemainās.

Sekas: Katram naturālam skaitlim ir spēkā kongruence $n \equiv S(n) \pmod{3}$.

Sekas: Skaitlis n dalās ar 9 (vai ar 3) tad un tikai tad, ja ciparu summa $S(n)$ dalās ar 9 (vai ar 3).

Note: Citu skaitļu, izņemot 3 un 9) ar līdzīgu dalāmības pazīmi nav. Šeit izmantojam faktu, ka veseli skaitļi \$9, 99, 999, \dots\$ visi dalītos ar \$3\$ vai ar \$9\$.

2.7.4 Dalāmības pazīmes ar 11 kā arī 7 un 13

Naturāla skaitļa decimālpieraksts ir $n = \overline{d_{2k-1} d_{2k-2} d_{2k-3} \dots d_2 d_1 d_0}$. (Ja skaitlī ir nepāra skaits ciparu, tad tam priekšā pieraksta nulli tā, lai ciparu skaits būtu tieši $2k$.) Apzīmējam atsevišķi pāru un nepāru ciparu summas šajā skaitlī.

$$S_0(n) = \sum_{j=0}^{k-1} d_{2j} = d_0 + d_2 + d_4 + \dots + d_{2k-2}$$

$$S_1(n) = \sum_{j=0}^{k-1} d_{2j+1} = d_1 + d_3 + d_5 + \dots + d_{2k-1}$$

Tātad $S_0(n)$ apzīmē skaitļa n vienu ciparu plus simtu ciparu plus desmitstokstošu ciparu, utt. Savukārt $S_1(n)$ apzīmē skaitļa n desmitu ciparu plus tūkstošu ciparu plus simtstokstošu ciparu, utt.

Teorēma: Katram naturālam n , $S_0(n) - S_1(n) \equiv n \pmod{11}$.

Pierādījums: Sākotnējais skaitlis ir

$$\begin{aligned} n &= \overline{d_{2k-1}d_{2k-1}d_{2k-2}\dots d_2d_1d_0} = \\ &= d_{2k-1}10^{2k-1} + d_{2k-2}10^{2k-2} + \dots + d_210^2 + d_110^1 + d_0. \end{aligned}$$

Visas pāra pakāpes 10^{2j} dod atlikumu 1, dalot ar 11, bet visas nepāra pakāpes 10^{2j+1} dod atlikumu -1 , dalot ar 11. Tas seko no fakta, ka $10 \equiv (-1) \pmod{11}$.

Tāpēc skaitlim n spēkā šāda kongruence:

$$\begin{aligned} &d_{2k-1}10^{2k-1} + d_{2k-2}10^{2k-2} + \dots + d_210^2 + d_110^1 + d_0 \equiv \\ &\equiv d_{2k-1} \cdot (-1) + d_{2k-2} \cdot 1 + \dots + d_2 \cdot 1 + d_1 \cdot (-1) + d_0 \cdot 1 \equiv \\ &\equiv (d_{2k-2} + d_{2k-4} + \dots + d_2 + d_0) + (d_{2k-1} + d_{2k-3} + \dots + d_3 + d_1) \equiv \\ &\equiv S_0(n) - S_1(n) \pmod{11}. \end{aligned}$$

Sekas: Skaitlis dalās ar 11 tad un tikai tad, ja tā ciparu summa, kas atrodas pāra pozīcijās, mīnus ciparu summa, kas atrodas nepāra pozīcijās, dalās ar 11.

Teorēma: Dots naturāls skaitlis $n \in \mathbb{N}$; $n = \overline{d_{3k-1}d_{3k-2}d_{3k-3}\dots d_2d_1d_0}$. Grupējam tā ciparus pa trīs, skaitot no labās puses, un izveidojam summu ar mainītām zīmēm $1, -1, 1, -1, \dots$

$$S_3(n) = \overline{d_2d_1d_0} - \overline{d_5d_4d_3} + \overline{d_8d_7d_6} - \dots + (-1)^k \overline{d_{3k-1}d_{3k-2}d_{3k-3}}.$$

Skaitlis $S_3(n)$ apmierina kongruences $S_3(n) \equiv n \pmod{m}$, kur $m = 7, 11, 13$ vai $m = 1001$.

Piemērs: $n = 62510448$. Papildinām to līdz deviņiem cipariem: $n = (062)(510)(448)$. Iegūstam $S_3(62510448) = 448 - 510 + 062 = 0$. Tā kā 0 dalās ar jebko, tad $n = 62510448$ dalās ar 7, 11, 13 un arī 1001.

Piemērs: $n = 729183$. Iegūstam $S_3(n) = 183 - 729 = -546$. Tā kā $S_3(n) = -546$ dalās ar 7 un 13, tad arī 729183 dalās ar 7 un 13 (bet ne ar 11).

2.7.5 Citas dalāmības pazīmes

Ir virkne tādu dalāmības pazīmju, kas ļauj pārbaudīt dalāmību ar kādu skaitli m , bet lieto tādas pārveidojumus, kas nesaglabā kongruenci pēc m moduļa. Sk. apkopojumu <http://www.savory.de/mathsl.htm>.

Teorēma: Naturāls skaitlis n dalās ar 7 tad un tikai tad, ja nosvītrojot pēdējo ciparu, divkāršojot to un atņemot no “saīsinātā” skaitļa, rezultāts dalās ar 7. Citiem vārdiem, ja $n = 10a + b$, kur b ir skaitļa pēdējais cipars, tad

$$7 \mid 10a + b \Leftrightarrow 7 \mid a - 2b.$$

Attēlā redzama dalāmības pazīmes ar 7 lietošana lielam skaitlim:

$$\begin{aligned} 1940372 &\rightarrow 194037 - 4 \rightarrow \\ &\rightarrow 194033 \rightarrow 19403 - 6 \rightarrow \\ &\rightarrow 19397 \rightarrow 1939 - 14 \rightarrow \\ &\rightarrow 1925 \rightarrow 192 - 10 \rightarrow \\ &\rightarrow 182 \rightarrow 18 - 4 \rightarrow \\ &\rightarrow 14 \rightarrow 1 - 8 \rightarrow \\ &\rightarrow -7 \end{aligned}$$

2.7.6 Jautājumi par dalāmības pazīmēm

1.jautājums: Atrast $S_0(n)$ un $S_1(n)$ dotajiem skaitļiem; pārbaudīt to dalāmību ar 11.

- $n = 1331$.
- $n = 14641$.
- $n = 1001$.
- $n = 979$.
- $n = 16808$.

Definīcija: Skaitļa decimālpierakstu sauc par *palindromu*, ja ciparu virkne ir identiska, to lasot no abiem galiem. Piemēram, 44 un 131 ir palindromi, bet 1431 nav, jo, lasot no otra gala, veidojas cits skaitlis 1341.

2.jautājums: Vai piecciparu palindroms var būt pirmskaitlis? Vai sešciparu palindroms var būt pirmskaitlis?

3.jautājums: Autobusa biletei ir sešciparu numurs no 000000 līdz 999999. Kādu biļešu ir vairāk: tādu, kuru numuru pirmo trīs ciparu summa ir vienāda ar pēdējo trīs ciparu summu, vai tādu, kuru numurs dalās ar 11?

4.jautājums: Pēc kārtas izrakstīti visu naturālo skaitļu (no 1 līdz 2016) kubu decimālpierakstu cipari:

1827641252163435127291000...8193540096

(Pēdējie cipari apzīmē to, ka $2016^3 = 8193540096$.) Atrast atlikumu, šo garo skaitli dalot ar 9.

5.jautājums: Pamatot sekojošu dalāmības pazīmi ar 13: “Skaitlis dalās ar 13 tad un tikai tad, ja šim skaitlim nosvītrojot pēdējo ciparu, četrkāršojot to un pieskaitot “saīsinātajam” skaitlim, iegūtais rezultāts dalās ar 13. Citiem vārdiem, ja $n = 10a + b$, kur b ir skaitļa pēdējais cipars, tad

$$13 \mid 10a + b \leftrightarrow 13 \mid a + 4b.$$

Vai skaitļa $n = 10a + b$ aizstāšana ar $n' = a + 4b$ saglabā skaitļa kongruences klasi? Citiem vārdiem, vai $n \equiv n' \pmod{13}$?

2.8 Periodiski procesi

Ja kādā sistēmā ir galīgs skaits stāvokļu un katru nākamo stāvokli viennozīmīgi nosaka viens vai daži iepriekšējie stāvokļi, tad sistēmas stāvokļi pēc kāda laika sāk periodiski atkārtoties.

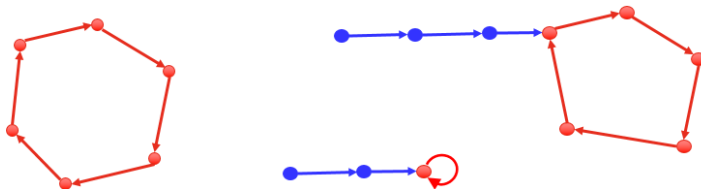
Piemēri:

- Naturālu skaitļu aritmētisku progresiju atlikumi $(\text{mod } m)$.
- Naturālu skaitļu ģeometrisku progresiju atlikumi $(\text{mod } m)$.
- Fibonači virknes locekļu atlikumi (piemēram, pēdējie 2 cipari Fibonači virknes locekļiem).
- Ciparu virkne aiz komata skaitļa $\frac{P}{Q}$ decimālpierakstā.

Visi šie procesi ir periodiski. Dažreiz virkne ir *tīri periodiska* (periods sākas jau no paša sākuma), citreiz virknei ir priekšperiods (*prefix*) un tā kļūst periodiska sākot ar kādu vietu, bezgalīgi atkārtojot vienu un to pašu periodu (*repetend*). Sk. <https://bit.ly/3tHRQBv>

2.8.1 Kādos gadījumos rodas priekšperiods

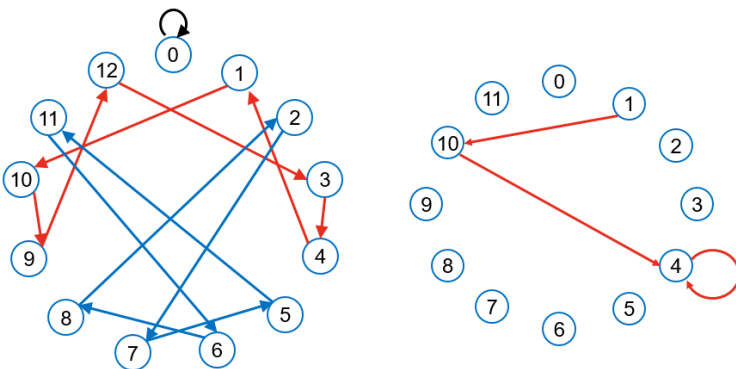
Attēlā redzami trīs grafi ar stāvokļu pārejas bultiņām. Pirmajam no tiem nav priekšperioda (visas bultiņas ir sarkanās), pārējiem diviem ir priekšperiods (aiz zilajām bultiņām seko sarkanā bultiņa - stabils/bezgalīgs periods).

Šie attēli ilustrē racionālu skaitļu izteikšanu bezgalīgu decimāldaļu veidā:

$$\begin{aligned}\frac{7}{13} &= 0.(\textcolor{red}{538461}) = 0.\textcolor{red}{538461}53846153846\dots \\ \frac{7}{12} &= 0.\textcolor{blue}{58}(3)\dots = 0.\textcolor{blue}{58}333\dots \\ \frac{2020}{5125} &= 0.\textcolor{blue}{394}\textcolor{red}{14634}14634\dots\end{aligned}$$

Dalot ar 13 nav priekšperioda (skaitlis ir tīri periodisks ar sešu ciparu periodu). Dalot ar 12 ir divu ciparu priekšperiods un tad periods no viena cipara. Dalot ar $5125 = 125 \cdot 41$ ir trīs ciparu priekšperiods un tad piecu ciparu periods.

Kāpēc veselu skaitļu dalīšana var noved pie šiem atšķirīgajiem gadījumiem? Aplūkojam dalīšanu stabīnā kā stāvokļu pārejas starp atlikumiem.

Dalot ar 13 stāvokļu pārejas veido parastu, “tīru” ciklu. Savukārt, dalot ar 12, atlikumam 4 “iedur” divas bultiņas. Ja $10a \equiv 4 \pmod{12}$, tad iespējamās divas situācijas: vai nu $a = 4$, vai arī $a = 10$.

Jautājumi par periodiskām virknēm Katrai no virknēm noteikt, vai tā ir tīri periodiska vai arī periodiska no kādas vietas (un ja ir, tad atrast tās periodu un arī priekšperiodu).

- (A) Virknes $1; 1 + 2; 1 + 2 + 3; 1 + 2 + 3 + 4; \dots$ pēdējais cipars?
- (B) Katram naturālam n definējam b_n , kas ir virknes $n!$ pēdējais nenulles cipars.
- (C) Fibonači skaitļu virknes $F(n)$ pēdējie divi cipari (Fibonači skaitļa atlikums, dalot ar 100).
- (D) Virkne, kas satur locekli $+1$, ja $\sin\left(\frac{13\pi n}{7}\right) > 1$, bet -1 pretējā gadījumā. Šeit $n \in \mathbb{N}$ ir patvaļīgs naturāls skaitlis.
- (E) Atlikums, dalot a^n ar b , kur a, b ir abi naturāli.
- (F) Pēdējie 4 cipari 5^n pierakstā?
- (G) Skaitļa $\sin\left(\frac{n}{10}\right)$, $n \in \mathbb{N}$ zīme?

(H) n -tais cipars aiz komata skaitļa $7/13$ decimālpierakstā?

Risinājumi:

- (A) Virkne ir periodiska – periods ir 20.
- (B) Faktoriālam katru nākamo elementu viennozīmīgi nosaka iepriekšējais, Tomēr pēdējais nenulles cipars viennozīmīgi neizriet no iepriekšējā faktoriāla pēdējā nenulles cipara. (Tas gan **nav** pierādījums, ka virkne nav periodiska, bet tajā neizpildās nepieciešamais periodiskuma nosacījums).
- (C) Fibonači skaitļa pēdējie divi cipari viennozīmīgi nenosaka nākamā locekļa pēdējos divus ciparus. Bet Fibonači skaitļu pāritis nosaka. Tādēļ ir periodiska.
- (D) Ja n pārlec 14 vienības uz priekšu, tad sinusa zīme (un arī vērtība) nemainās.

Piemērs: Vai eksistē Fibonači skaitlis, kura decimālpieraksts beidzas ar divām nullēm?

Piemērs: Cik ir tādu n , kam $5^n \equiv 25 \pmod{10000}$?

Piemērs: Cik ir tādu n , kam $17^n \equiv 1 \pmod{100000}$? (T.i. 17^n decimālpieraksts beidzas ar 00001.)

Ieteikumi: Visos gadījumos jānoskaidro, vai process, kurš ieciklojas, ir viennozīmīgi apvēršams. Salīdzinām, teiksim $\frac{7}{41}$ decimālpierakstu ar $\frac{7}{12}$ decimālpierakstu. Pirmajam no skaitļiem nav pusperioda, tas uzreiz aiz komata sāk 5 ciparu periodu. Savukārt, dalot ar 12, rodas pusperiods.

2.9 Sacensību Uzdevumi

1.Uzdevums (BW.2018.18): Dots tāds naturāls skaitlis $n \geq 3$, ka $4n + 1$ ir pirmskaitlis. Pierādiet, ka $n^{2n} - 1$ dalās ar $4n + 1$.

2.Uzdevums (BW.2016.1): Atrast visus pirmskaitļu pārus (p, q) , kuriem

$$p^3 - q^5 = (p + q)^2.$$

3.Uzdevums (BWTST.2018.13): Vai eksistē tāds pirmskaitlis q , ka nevienam pirmskaitlim p skaitlis

$$\sqrt[3]{p^2 + q}$$

nav naturāls?